

MUNI
MED

Komunikační dovednosti o smrti a umírání

Podzim 2023

Ústav zdravotnických věd

BSSI011 Sociální interakce

Téma smrti

- V umění, literatuře, náboženství
- 60.-90. léta 20. století - diskuse na téma „ popírání smrti“, „tabu smrti“
 - rozvoj hospicového hnutí

Oblasti témat „vytěšňující smrt“:

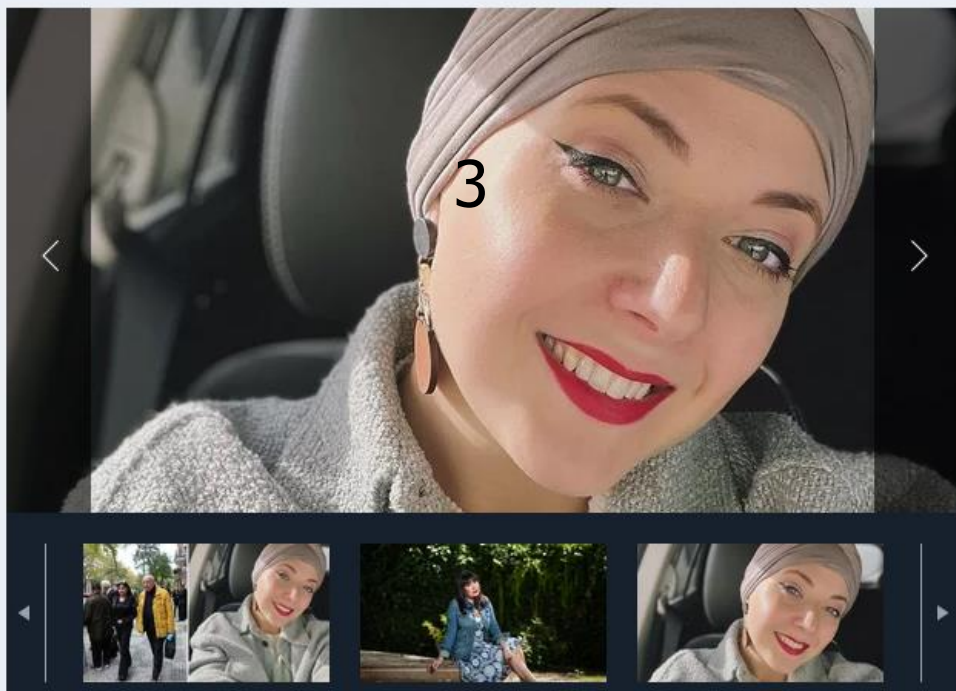
- Konverzační tabu
- Medializace smrti
- Oddělení umírání od společnosti
- Klesající význam rituálu truchlení a pohřební praktiky

- Více debata o smrti → dělení na dobrou a zlou smrt
- Tč. není již absolutní tabuizace témata → vedou se odborné, laické a popularizační diskuse ve společnosti, konferencích, vzdělávání zdravotníků. [Rok 2014 Umírání v Česku zblízka](#)
- Zohledňuje se prostor pro etické dilemata, eutanázii, hospicová péče, léčba bolesti, paliativní péče, doprovázení, péče o pozůstalé...

Autor: From en:wikipedia: <http://en.wikipedia.org/wiki/Image:Mort.jpg>, Volné dílo, <https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=2272021>

Zdrčená Patrasová o rakovině Aničky: Dám svůj život za její!

Vašo Patejdl (†68): S rakovinou se pral od června

Vašo Patejdl s manželkou (profimedia)

Smrt

Dobrá

- v domácím prostředí
- člověk odchází proto, že je starý, nemocný a svou životní roli/cestu naplnil

Zlá

- spojena s pocity utrpení, bolesti, psychologické nouze, stresu, sociální izolace, nezájmu o potřeby umírajícího/příbuzných

Téma smrti v ČR – faktory:

- pro lékaře – prohra (neschopnost, nemohoucnost v kontextu technického pokroku a znalostí)
- 1948 – ze života se selektují staří, postižení, nemocní – iluze „zdravé společnosti“
- Orientace na zdravého, produktivního jedince plného sil

Digitální smrt

- Sociální sítě – profil, vizitka na LinkedInu, cloudy...

Typ služeb:

- někde již ošetřeno, jak v případě úmrtí uživatele postupovat (uživatel sám rozhodne ještě zaživa, žádost o zvěčnění účtu např. [Facebooku](#). **Právo na výmaz** [Právo na výmaz | GDPR.cz](#), **Odstranění vs. Zvěčnění** (vzpomínkový účet)
- určeným lidem rozešle předem napsané emaily (zájemce o službu si nastaví předem), nebo odtajní vaše hesla „forma elektronické závěti“ např. [Welcome - Dead Man's Switch \(deadmansswitch.net\)](#) – emaily se odesílají v určitých intervalech (výchozím nastavení přepínač pošle e-mail 30, 45 a 52 dní po posledním projevu života, pokud na žádný z e-mailů uživatel neodpoví, všechny zprávy budou odeslány 60 dní po poslední kontrole, lze nastavit delší nepřítomnost).
- [Custom Lockers | Wood Sports Lockers | Gym Lockers | Team Locker Design \(legacylockers.com\)](#) shromáždění dat, hesel a loginů na jednom místě, možnost předat je těm, kdo bude určen, než osoba zemře.
- u notáře, na jiném místě (kde je najdou ti, kdo je najít mají), nebo přístupové údaje někomu blízkému říct.

<https://www.umirani.cz/clanky/digitalni-smrt>

https://www.lidovky.cz/byznys/pravo-a-justice/digitalni-smrt-pravni-rad-neupravuje-prava-pozustalych-k-uctum-k-jejich-odstraneni-postaci-umrti-li.A181123_134552_ln_byznys_pravo_ssu

Smrt

Děti do 3 let

- nerozlišují mezi živým a mrtvým, dítě vyžaduje osobu, na kterou je zvyklé, často se projevuje separační úzkost.

Děti ve věku 3 - 6 let

- začínají rozlišovat mezi živým a mrtvým; mrtvé bývá spojováno s nehybností a spánkem, nedokáží smrt pojmout jako něco konečného. Se smrtí se setkávají v pohádkách, ale berou ji neosobně.

Děti ve věku 6-10 let

- začínají postupně vnímat smrt jako něco konečného, nevratného a nevyhnutelného. I u dětí smrtelně nemocných se nedostavuje strach ze smrti v pravém slova smyslu

Od počátku dospívání do dospělosti

- dostavuje se strach ze smrti, na rozdíl od mladších dětí jsou na smrt subjektivně samy, s nástupem abstraktního myšlení si mladý člověk postupně vytváří představu o smrti, jakou má dospělý.

Dospělý

- smrt bývá spojována s neznámem, nebytím, nicotou a úzkostí, strachem ze smrti anebo klidem a pokojem.

Modely umírání

- **Domácí model umírání** (v okruhu svých blízkých, výhodou – emocionální podpora umírajících, péče spíše laická (zkušenosti v oblasti základní ošetrovatelské péče; nevýhody – nedostupnost odborné péče ▲ bolest, dušnost ...)
- **Institucionální model umírání** (20. století - rozvoji nemocnic → lepší profesionální péče = záchrana lidí jinak bez naděje + ↑ výskyt chronických nemocí; ve 30. letech – názor: umírající potřebuje být osamocen)

Aktuálně:

- příbuzní neví, jak se k umírajícímu chovat a jak s ním mluvit, bohužel to mnohdy nevědí ani ZP;
- přirozené vzorce chování se z domácího modelu umírání vytratily; někteří lidé stále věří, že je umírajícímu lépe v rukou profesionálů
- rodina musí CHTÍT, UMĚT a MOCI PEČOVAT o umírajícího (nesoudit, neznáme rodinnou situaci, možnosti, vztahy...)

Terminální fáze

- období několika posledních dní života (obvykle méně než 72 hod.)
- správné rozpoznání fáze

Nejčastějšími symptomy posledních 48 hodin života jsou

- kognitivní dysfunkce
- dechové obtíže
- bolest

Symptomy

- Progresivní celková slabost a únava
- Prodlužující se periody denního spánku
- Pacient nevstává z lůžka
- Postupné snižování pacientovy schopnosti pozornosti a koncentrace
- Klesá pacientův zájem o konverzaci
- Pacient se vnitřně „vzdaluje“ od vnějšího světa, kontakt zachovává pouze s několika nejbližšími
- Zhoršuje se zrak a sluch
- Zmatenost, desorientace
- Halucinace
- Pacient odmítá jíst a pít
- Má sucho v ústech a potíže při polykání
- Klesá diuréza, někdy až do stadia anurie
- Pacient má chladné/ někdy mramorované/ končetiny

Období

Období před umíráním (*pre finem*)

- sdělením dg neslučitelné se životem (smrt může nastat v řádu dnů, měsíců i let),
- poskytnout odbornou i emocionální pomoc – lékařská péče, psychologická a lidská pomoc, respektovat zákonitě probíhající psychické odezvy.

Období vlastního umírání (*in finem*)

= terminální stav, umírající většinou nechce být sám a touží po přítomnosti druhého člověka;

Žádoucí je: umírání jako charakter sociálního aktu = rozvoj paliativní péče v nemocnicích za účasti rodinných příslušníků nebo péče o P/K v domácím prostředí za pomoci profesionálů

Období po smrti (*post finem*)

Smrt – péče o mrtvé tělo, sdělení informace o úmrtí příbuzným pacienta a jejich truchlení,

ZP – být připraven na komunikaci s pozůstalými - většinou potřebují ujištění, že jejich blízký v posledních chvílích netrpěl.

Jednoduchý návod

ZP by měl mít jasno v oblasti smrti:

- co pro něho znamená,
 - má osobní zkušenost v blízkém okruhu,
 - je připraven mluvit o smrti, duchovnu s nemocným
- u jistých Dg. je vhodné již při anamnéze zjišťovat, zda jsou duchovní otázky pro P/K důležité

Sdělení diagnózy

- Lékař má diagnózu sdělit vždy, má ji sdělit srozumitelně a citlivě v první řadě svému pacientovi, protože jen lékař bude umět odpovědět na jeho otázky, které mohou po takovém sdělení pochopitelně následovat.
- Mnoho lékařů tento svůj úkol chápe jako přirozenou součást péče o pacienta a umí se jej zhostit pravdivě a citlivě. Někdy ale lékař ke sdělení závažné diagnózy pacientovi nepřistoupí: většinou mu brání nedostatek času na klidný rozhovor, někdy však i nezkušenost a obyčejný lidský strach z konečnosti lidského života.

<https://www.umirani.cz/rady-a-informace/kdo-kdy-a-jak-ma-rici-nemocnemu-cloveku-pravdu-o-jeho-zdravotnim-stavu>

Práva a povinnosti onkologických pacientů

[Fakultní nemocnice Královské Vinohrady \(fnkv.cz\)](http://fnkv.cz)

Pacient má právo:

- Na rovnocennou, důstojnou a optimální zdravotní péči a léčeni
- Na úctu a důstojnost v zázemí
- Na citlivou a úplnou informaci o chorobě
- Na mlčenlivost ošetřujícího personálu o pacientově zdravotním stavu
- Na souhlasu ke způsobům diagnostiky a léčby
- Na souhlas při zařazení do klinické studie nebo k výukové demonstraci
- Na odmítnutí léčby a možnost konzultace jiného lékaře nebo zdravotního zařízení
- Na zvláštní sociální péči a podporu danou zákonem
- Na možnost návratu do původního zaměstnání

Pacient má povinnost:

- Udělí-li souhlas k léčbě, tuto dodržovat
- Dbát o doporučenou životosprávu
- Seznámit se s provozním řádem zdravotního zařízení a dodržovat ho

Atributy dovedností ZP při poskytování péče o umírající

- Kognitivní dovednosti – kompetence, manažment bolesti, má v problematice smrti jasno ...
- Komunikační dovednosti – k. s P/K, edukace P/K, zahrnutí rodiny do léčby, nebojí se o smrti mluvit...
- Emoční dovednosti – emoční podpora, personalizace (! na depersonalizaci – číslo lůžka/dg.)
- Hodnoty důležité pro P/K – poznat a uvědomit si hodnoty P/K, prokazovat respekt a úctu, podpora P/K při rozhodování
- Zdravotní péče orientovaná na P/K – dostupnost, kvalita, kontinuita, týmová k. a koordinace
- Lékař by se měl P/K ptát, zda s ním chce otevřeně mluvit o obavách ze smrti a umírání, zároveň respektuje přání P/K nehovořit o čemkoliv

Video kontakt ZP a P/K <https://www.youtube.com/watch?v=2fIV0qwStdA>

Psychologický přístup k umírajícím

- přistupovat k osobnosti nemocného profesionálně (LIDSKY)
- přistupovat individuálně
- respektovat změny v psychice nemocného
- volit vhodné formy komunikace, nedirektivní přístup, empatie
- poskytovat pravdivé informace v rámci kompetencí
- ohleduplnost a taktní přístup k nemocnému i jeho rodině
- umožnit rodinným příslušníkům kontakt s nemocným
- usilovat o psychickou pohodu umírajícího, kterou docílíme upřímným a empatickým rozhovorem
- poskytovat nemocnému oporu svojí přítomností, rozhovorem
- umožnit pacientovi hovořit, o čem chce, přijímáme i případné negativní emoce
- respektovat prožívání a přání umírajících
- zprostředkovat návštěvu duchovního, pokud pacient chce
- poskytnout rodině dostatek informací a odbornou pomoc při zvládnání situace v době umírání i truchlení

Podmínky umírání v ZZ

- citlivá komunikace ze strany zdravotníků
- haptika
- šetrná manipulace
- efektivní léčba tělesných symptomů - příslib i nadějí, že důstojné umírání je možné, a že poslední hodiny života nemusí být naplněny nesnesitelnou bolestí a utrpením

Literatura:

<http://www.umirani.cz/faze-vyrovnani-se-s-nemoci.html>

Sláma, O. Symptomy terminální fáze a jejich léčba

Komunikace s pozůstalými

- Mnohdy ovlivněno délkou hospitalizace
- Lékař informuje o úmrtí, měl by říct, že sestra vám předá věci
- **Kondolujte běžným, společensky vhodným způsobem**
- Podání ruky a slova „Upřímnou soustrast“ – **smutného člověka vyjádření neurazí ani nepohorší, dáváme mu tak najevo, že jsme jeho ztrátu zaznamenali, že jej vnímáme jako pozůstalého a že s ním soucítíme.**
- Nabídnout kapesník, vodu, místnost, kde mohou chvíli setrvat...

Předávání věcí pozůstalým – důstojnost, ohleduplnost, prostor pro dotaz: Budete něco potřebovat...

Na letáčku máte sepsané informace... Pokud potřebujete mluvit s lékařem ... Kdo jim může pomoci v těžké životní situaci ...

Reakce na ztrátu

Normální **reakce na ztrátu** je zármutek → změny v oblasti :

emoční – smutek, hněv, pocity viny;

tělesné – změna chuti k jídlu, nespavost;

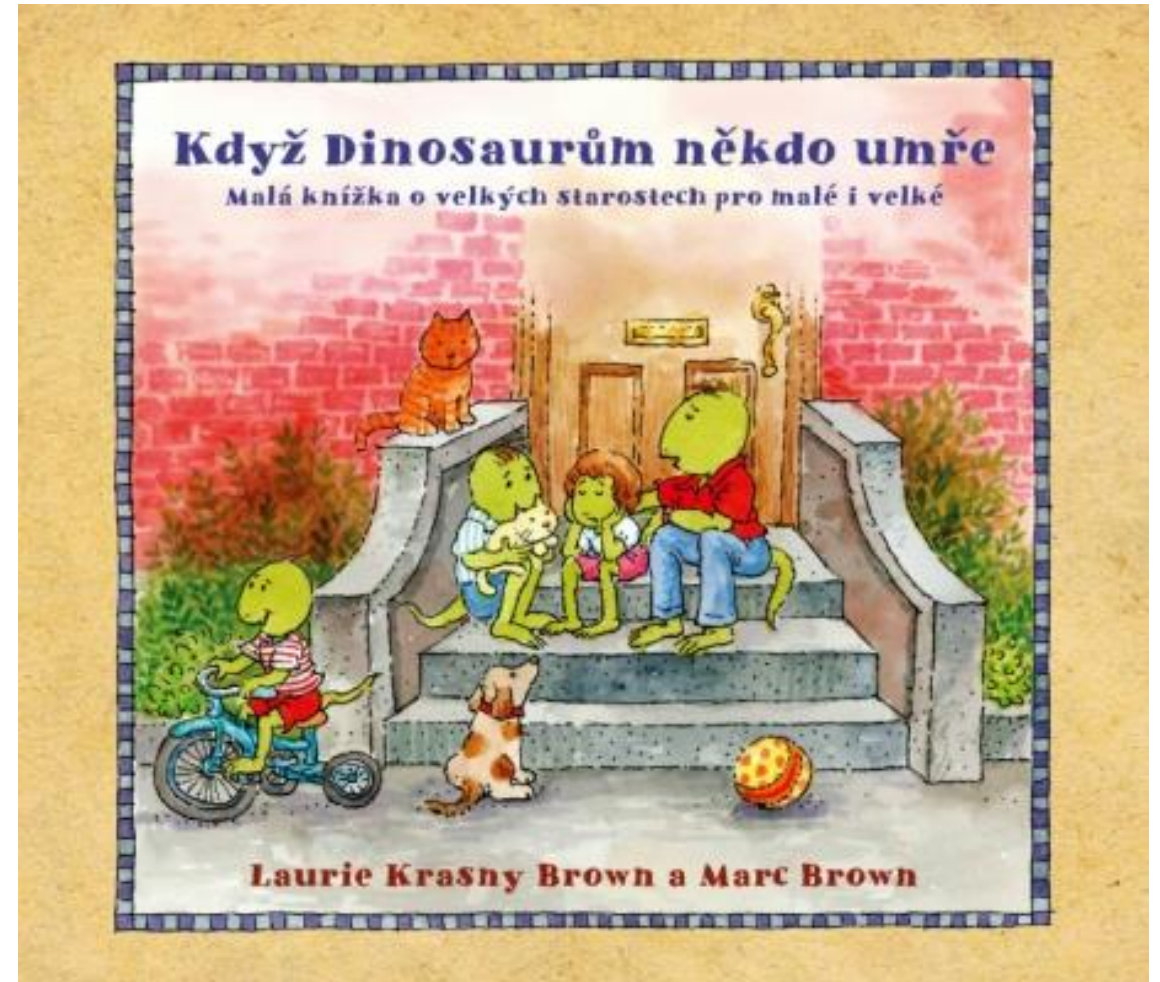
sociální – neschopnost pracovat, neschopnost sociálního kontaktu

- **Truchlení** = proces, kt. se jedinec přizpůsobuje ztrátě, délka a závažnost zármutku závisí na míře citové vazby k zesnulé osobě, na okolnostech úmrtí. Většina lidí se zpravidla přizpůsobí do 2 let od ztráty; **lidé si JIM musí projít, podpora nebo intervence jim sice přináší jistou úlevu, ale jejich zármutek nevyřeší.**
- Reakce na úmrtí se pojí s rizikem morbidity a mortality, někteří lidé se více orientují na ztrátu (vyhledávají společná místa, myslí na zesnulého), jiní na obnovu (odreagování, přizpůsobují se změně, přejímají úkoly, které dříve dělal zesnulý).
- Chronický/patologický zármutkem, bývá častější při náhlém úmrtí, úmrtí dítěte nebo při výrazné míře závislosti ve vztahu k zesnulému

změnit a rekonstruovat dětské pokojíčky sourozenců -
Podpora sourozenců zemřelých dětí - zahájení nové
životní etapy bez sourozence, podpora vzájemné
komunikace v rodině

<http://www.dlouhacesta.cz/barevny-andel/>

Co to znamená, být mrtvý?

Když někdo umře, jeho tělo přestane fungovat. Nehýbá se. Sedíví i když se zastaví. Mrtvý už nevidí, neslyší, necítí dotyky ani vůně, než, nehoří si a nemyslí.

Práček! Je mrtvý!

Chudáček, deštěček.

Ukaž!

Myslíš, že spí?

Ne, je mrtvý.

Je úplně ztuhlý a studený.

Když je někdo mrtvý, vypadá to, jako by spal. Ale nespl. A nemůže se probudit.

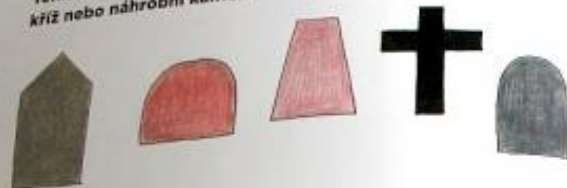
Kitty Crowther

Návštěva malé smrti

BAOBAB

Tomu se říká hrob. Často se na hrob dává kříž nebo náhrobní kámen.

Do kamene se vytesá jméno zemřelého. Také tam bývá napsáno, kdy se narodil a kdy umřel.

Je dobré mít hrob, abychom měli kam zajít, když si chceme na mrtvého zavzpomínat. Můžeme si přečíst jeho jméno na náhrobku, zalit květiny na hrobě a představovat si, že jsme se spolu setkali. Je to prostě takové místo setkání.

Člověk také může být pohřben na rozptylové loučce. Tam nikdo náhrobní kámen nemá.

Když člověk nemá možnost zajít na hřbitov, může si zapálit svíčku a myslet na toho, kdo zemřel.

Pokud nemá svíčku, tak ať si klidně zapálí prskavku...

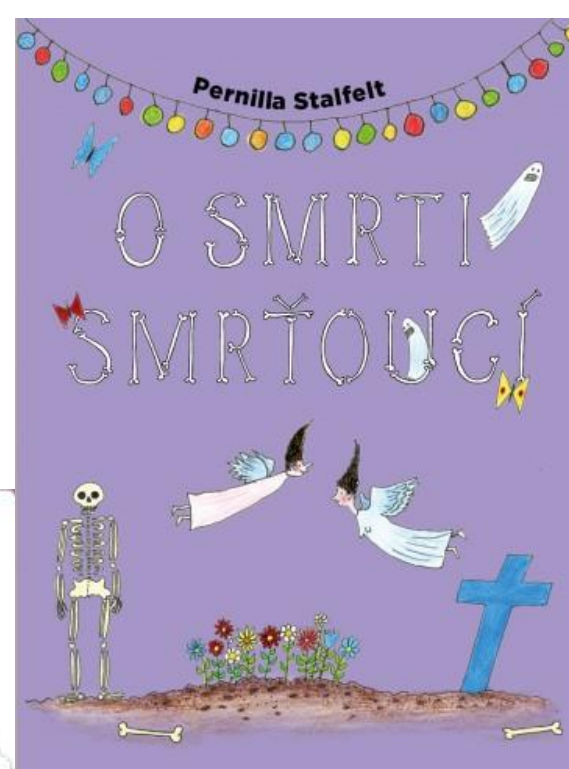

Ke vzpomínání ale stačí, když si třeba na hlavu nasadíte jeho starý klobouk...

Nebo si na ni vzpomenete, až budete lízat její oblíbenou zmrzlinu...

Také si můžete vystavit na stolek fotografii a udělat kolem ní malý oltář jako v kostele, s nějakou pěknou památkou.

Jiřina Šiklová VYHOŠTĚNÁ SMRT

KALICH

Co si na sobě vážím:

1.
2.
3.
4.
5.

Co je pro mě důležité:

1.
2.
3.
4.
5.

Co mi dělá radost:

1.
2.
3.
4.
5.

Zdroje k doplnění

- **Základní informace pro pozůstalé** <https://www.mmr.cz/getmedia/84e7b4c0-1ebb-487c-9773-058d1b429b6f/MMR-brozura-pozustali-design-MMR-DL-final3nahled.pdf>
- Modrá pomněnka Centrum pomoci pro nevléčitelně nemocné, umírající a pro pozůstalé České Budějovice <https://modrapomnenka.cz/>
- **Prázdná kolébka** <http://www.prazdnakolebka.cz/> např. <http://www.prazdnakolebka.cz/files/files/articlecategory/letak-nejste-sami.pdf> desatero, rady a doporučení
- **Rodina po ztrátě dítěte (PhDr. Špaňhelová)** <http://www.prazdnakolebka.cz/files/files/articlecategory/rodina-po-ztrate-ditete.pdf>
- **Anjeliky sk** <http://www.anjeliky.sk/>
- **Cesta domů** <https://www.cestadomu.cz/>
- **Umírání cz** <https://www.umirani.cz/> <https://www.umirani.cz/rady-a-informace/kdo-kdy-a-jak-ma-rici-nemocnemu-cloveku-pravdu-o-jeho-zdravotnim-stavu>
- **Moje smrt** <https://mojesmrt.cz/> **Neumíráme tak, jak bychom si přáli. A je to hlavně proto, že o tom s nikým nemluvíme.**
- <http://www.dlouhacesta.cz/barevny-andel/>

Poradce v poradenství pro pozůstalé (2010) <http://www.mmr.cz/cs/Ministerstvo/Pohrebnictvi/Aktuality/MMR-zavadi-novou-kvalifikaci-Poradce-v-poradenstv>

Průvodce sociálním pohřbem přináší odpovědi na nejčastější otázky <https://www.mmr.cz/getattachment/ba087e06-a08c-45c6-b4b3-572c272d9301/attachment.aspx>